

OPȚIUNI POLITICE ALE ROMÂNILOR DIN TÎRGU-MUREȘ ȘI DIN SCAUNUL MUREȘ ÎN ANII 1860-1867

GRIGORE PLOEȘTEANU

Înfrângerea suferită în războiul împotriva Franței și Sardiniei, presiunea exercitată de bancherii europeni, nemulțumirile naționalităților, îndeosebi agitațiile ungarilor, au determinat schimbarea cursului vieții politice din Imperiul habsburgic. Diploma din 20 octombrie 1860 pune la capăt sistemului absolutist de guvernare și inaugura perioada Monarhiei constituționale. Prin conținutul ei, diploma reprezenta, de fapt, un compromis între tendințele federaliste și centraliste, pe de o parte, între tendințele autoritare și neoliberales, pe de altă parte.¹ Un al doilea act de guvernământ, Patenta din 26 februarie 1861, sporea autoritatea Reichsratului central și reducea autoritatea dietelor provinciale, întărind caracterul centralist al noului regim.

Recunoscând constituțional autonomia Transilvaniei, enunțând principiile egalității confesionale și cea a națiunilor, ca și principul egalității în fața legii, *Diploma din octombrie* a fost primită cu bucurie de români.² În noile împrejurări, ei vor desfășura cea mai intensă activitate politică pe care au cunoscut-o vreodată și vor ajunge să-și legifereze propria emancipare națională.⁴

Activitatea politică a românilor transilvăneni în anii experimentului constituțional a fost abordată în numeroase lucrări, după ce încă George Barițiu³ și Teodor V. Păcățian⁵ au oferit cercetării o fundamentală bază documentară, datorate îndeosebi istoricului Simion Retegan⁶. Desfășurările pe plan local, la începuturile „regimului liberal” habsburgic, au constituit și obiectul studiului lui

¹ Erich Zöllner, *Istoria Austriei de la începuturi până în prezent*, ediția a VIII-a, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 501.

² Simion Retegan, în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. I (coord. Dan Berindei), Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 727.

⁴ Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846 – 1873*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 144.

³ George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, Sibiu, 1891.

⁵ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1902 și vol. III, Sibiu, 1905.

⁶ Vezi mai ales Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979

Ioan Ranca, în care erau valorificate date noi privind lupta pentru egala îndreptăţire a naţiunii române în mai multe comitate transilvănene, inclusiv în scaunul Mureş, în anul 1861.⁷

În lucrarea noastră vom încerca, pornind de la informaţiile existente şi valorificând documente aflate în Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, în tipărituri contemporane şi în presă, să înfăţişăm activitatea şi opţiunile politice ale românilor ţîrgumureşeni şi din scaunul Mureş în anii experimentului constituţional, reconstituind astfel un capitol puţin cunoscut din trecutul acestora.⁸

Pentru a aprecia corespunzător implicarea în viaţa politică a românilor ţîrgumureşeni, respectiv limitele acesteia, trebuie luat mai întâi în considerare faptul că ei constituiau o minoritate în ansamblul populaţiei oraşului Ţîrgu-Mureş⁹, reşedinţă a scaunului Mureş. Un oraş şi o zonă în care, de asemenea, românii, în general, aveau o stare materială precară. Este semnificativă, în acest sens, mărturia protopopului ortodox din Ţîrgu-Mureş, Partenie Trombitaş, care îi scria episcopului Andrei Şaguna, la 12 martie 1859, că funcţiona de 24 de ani „în această parohie şi protopopie săracă, cu multe năcazuri şi lipsă” şi, în plus – ca pe mulţi alţi români mureşeni - „revoluţia încă m-o fost lipsit de tăte [...]”.¹⁰ Ne referim, apoi, la un important centru cultural şi judecătoresc, care nu era însă lipsit de manifestări de ostilitate şi excese,¹¹ un mediu puţin propice afirmării politice a românilor şi unor manifestări cu caracter politico-naţional, în care însăşi uzul limbii române constituia un act de curaj şi de demnitate.

În astfel de condiţii, implicarea românilor din Ţîrgu-Mureş în lupta pentru realizarea obiectivelor naţionale va fi mai modestă în comparaţie cu cea desfăşurată în alte centre şi ţinuturi ale Transilvaniei. Este vorba de un număr restrâns de fruntaşi locali, preoţi, comercianţi şi proprietari şi de asesorii de la Tabla Regească (Curtea de Apel a Transilvaniei), precum şi alţi români care

⁷ Ioan Ranca, *Date noi privind lupta pentru egala îndreptăţire a naţiunii şi a limbii române în comitatele Alba de Jos, Dăbîca, Târnava, Turda şi în scaunele Mureş şi Ciuc-Giurgeu şi Casin în anul 1861*, în *Marisia Studii şi materiale*, XI-XII, 1981-1982, p. 179-182.

⁸ În lucrarea lui Traian Popa, *Monografia oraşului Ţîrgu-Mureş (Ţîrgu-Mureş, 1932)* nu există nici o referire la viaţa politică din anii 1860-1867.

⁹ În anul 1850 municipiul Ţîrgu-Mureş avea o populaţie de 8 719 locuitori, dintre care 1 180 erau români, 6 552 maghiari, 241 germani, 249 evrei şi 330 ţigani, 167 alţii. Oraşul propriu-zis avea, în acelaşi an, 7 855 locuitori, dintre care 472 români, 6 488 maghiari, 241 germani, 202 evrei şi 285 ţigani, 167 alţii. Cf. Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája (Statistica etnică şi confesională din Ardeal)*, I. Kovászna, *Hargita és Maros megye Népszámlálási adatok 1850-1992 között (Date privind recensămintele populaţiei în judeţele Harghita şi Mureş între 1850-1992)*, Editura Pro-Print, Budapest, Csíkszereda, 1998, (p. 301-302), judeţul Mureş avea, în 1850, o populaţie de 268 085 locuitori, dintre care 118 088 români, 99 833 maghiari, 31 663 germani, 17 052 evrei şi 16 247 ţigani, 502 alţii. *Ibidem*, p. 301.

¹⁰ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, fond Şaguna, nr. 1322.

¹¹ *Vezi Gazeta Transilvaniei*, XXV, nr. 76, 26 septembrie 1862, p. 303 şi *Telegraful Român*, X, nr. 77, 27 septembrie 1862, p. 305.

ocupau funcții la instituții judecătorești din oraș, aflați aici o perioadă mai îndelungată sau mai scurtă de timp.¹²

În privința atitudinii adoptate în viața politică, românii târgumureșeni și cei din scaunul Mureș au urmat linia trasată de conducătorii mișcării politico-naționale. În acest context, remarcăm că episcopul Andrei Șaguna se bucura de un mare prestigiu în rândul românilor ortodocși mureșeni care vedeau în el nu numai un conducător bisericesc, ci și un lider național, „un geniu și mentor”, „acel bărbat pe care l-a ales providența – spre a îi concede conducerea celor mai momentuoase trebi naționale – bisericești și scolastice [...]”.¹³

Răsunet a avut pe aceste meleaguri și activitatea desfășurată de alte personalități românești: mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu, apărător ferm al drepturilor naționale, George Barițiu care avea corespondenți târgumureșeni încă înainte de revoluția de la 1848, și Ioan Rațiu, cu legături tot mai puternice în zonă.

Referitor la poziția politică a asesorilor de la Tabla Regească, aceasta a fost înrăuită de statutul lor de funcționari de stat, obligați chiar prin jurământ la lealitate față de împărat.

Mai trebuie menționat și faptul că, în pofida condițiilor precare, unele personalități târgumureșene, îndeosebi protopopul Partenie Trombitaș, comercianții Dimitrie Fogarași și Iosif Füleș, s-au remarcat încă din ani decadelor neoabsolutiste, când orice manifestare politico-națională era reprimată, prin interesul pentru ridicarea nivelului de cultură al românilor, condiție esențială a viabilității și progresului națiunii. De aici, activitatea desfășurată pentru ridicarea de școli, sprijinirea Fundației „Francisc Iosif” și a Reuniunii Femeilor Române, a tipăriturilor și presei naționale, preocupare continuată cu și mai mare zel în noile

¹² În urma reorganizării Tablei Regești, la 10 aprilie 1863, au fost confirmați în funcții și românii Mihail Orbonaș sen. (protonotar), Anton Stoica, George Roman, Dimitrie Moga, Matei Pop Grideanu și Nicolae Găetan (asesori actuali cl. II). Vezi „Tabula r. judiciară și României”, în *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, nr. 33, 1 mai 1863, p. 132.

¹³ Vezi *Adresa Soborului protopopesesc ținută în Tîrgu-Mureș, în 20 septembrie 1862, semnată de Partenie Trombitaș de Beclean, protopop, Ioan Hodoș, paroh în Morești și notar protopopesec, Teodor Mate, paroh în Moșuni, Ioan Stoicoviciu, paroh în Mureșeni, Iacob Cristurianu, paroh în Cristur, Ilie Fulea, paroh în Cornățel, Iacob Ghiaja, paroh în Nazna, Ioan Hodoș, paroh în Band, Zaharia Bots, și „din partea lumeanilor (mireni –n.n.)” de Mihail Orbonaș, protonotar la Tabla Regească, George Roman, asesor actual la aceeași instituție, Nicolae Găetan, consilier de tribunal criminal provizoriu, Nicolae Vlad și George Tăbăcariu. *Telegraful Român*, X, nr. 78, 30 septembrie 1862, p. 307. Privitor la relațiile dintre episcopul A. Șaguna și protopopul P. Trombitaș, vezi Corina Teodor, *Between Șaguna's Model and Parochial Reality. The Case of the Orthodox Archpriest District of Tîrgu-Mureș in the Second Half of the 19th Century* (Între modelul lui Șaguna și realitatea parohiei. Cazul Protopopiatului Ortodox Tîrgu-Mureș în a doua jumătate a secolului al 19-lea), în *Church and Society in Central and Eastern Europe (Biserică și societate în Europa Centrală și de Est)* Edited by Maria Crăciun & Ovidiu Ghitta, Efes, Cluj-Napoca, 1998, p. 108-114, și Elena Mihu, *Vizita lui Andrei Șaguna în biserica de lemn din Tîrgu-Mureș – 17/28 mai 1852*, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, I, p.120-136.*

împrejurări, după cum o ilustrează sprijinul acordat învățământului și activității Astrei.¹⁴ În același timp, ei au susținut cu ardoare biserica, investită cu puternice valențe naționale, și autonomia acesteia. La Sinodul diecezan de la Sibiu, din 24-26 octombrie 1860, care a solicitat reînființarea mitropoliei ortodoxe, au participat și protopopul Partenie Trombitaș și Dimitrie Fogarași.¹⁵

În perioada experimentului constituțional, personalități românești din Tîrgu-Mureș și de pe teritoriul scaunului Mureș au luat parte la conferințele naționale, au inițiat acțiuni cu caracter politic și revendicativ, au participat la lucrările istoricei Diete de la Sibiu, s-au solidarizat ulterior cu acțiunile de protest împotriva desființării autonomiei Transilvaniei, ca urmare a încheierii compromisului austro-ungar.

Prima manifestare politică de mare anvergură a românilor din perioada inaugurată de Diploma din octombrie, a fost Conferința Națională de la Sibiu din 1/13 – 4/16 ianuarie 1861, convocată de capii bisericilor românești, cu scopul de a se consulta asupra problemelor națiunii. Conferința a prilejuit reafirmarea adevărului față de programul de la Blaj din mai 1848; românii s-au declarat din nou „națiune politică independentă” și s-au pronunțat pentru autonomia Transilvaniei. Au fost stabilite principiile unei legi electorale democratice și s-au votat două petiții care urmau să fie înaintate monarhului de la Viena. În cele două memorii era reiterată revendicarea egalei îndreptățiri a națiunii și limbii române, a confesiunilor ei, reprezentarea în organele de stat proporțională cu numărul, sarcinile publice și de stat ale românilor, precum și asigurarea unei reprezentări corespunzătoare la conferința regnicolară ce urma să aibă loc la Alba-Iulia, în 11-12 februarie 1861. De asemenea, a fost ales un comitet permanent (Comitetul Național Român), având în frunte pe mitropolitul Șuluțiu și pe episcopul Șaguna.¹⁶ De la Tîrgu-Mureș au participat la Conferința națională Nicolae Găetan,¹⁷ Matei Pop Grideanu și Nicolae Vlad care au scris la documentele elaborate și pe care îi regăsim implicați în activitatea politică și în anii următori.

În aprilie 1861, în Transilvania a început reorganizarea organelor de conducere centrală și locală. Cu acest prilej s-au confruntat două concepții: aceea a nobilimii care, profitând de faptul că guvernul de la Viena nu modificase constituția în sensul perfecte egalități de drept, a înțeles-o ca o revenire la situația din 1848, și cea a românilor, care doreau o nouă organizare, democratică, pe

¹⁴ Vezi Grigore Ploșteanu, *Activitatea despărțământului Tîrgu-Mureș al ASTREI (până la 1918)*, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, I, Tîrgu-Mureș, 2002, p. 168-169.

¹⁵ *Actele soboarelor bisericeii greco-răsăritene din Ardeal în anii 1850 și 1860*, Sibiu, [1860], p. 65 și *Telegraful Român*, XIII, nr. 3, 10/22 ianuarie 1865, p.10.

¹⁶ *Protocolul ședințelor Conferinței naționale române ținute din 1/13 până 4/16 ianuarie la Sibiu*, Brașov, 1861; G. Barițiu, *op. cit.*, p. 70-84; T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 118-217 și Simion Retegan, în *Istoria Românilor*, vol. 7, tom I, p. 730.

¹⁷ Nicolae Găetan a făcut parte din comisia aleasă pentru pregătirea „obiectelor” ce urmau să fie discutate de conferință; vezi Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 199.

temeiul dispozițiilor cuprinse în Diploma din 20 octombrie 1860.¹⁸ De fapt, nobilimea, având concursul tacit al guvernului și al Cancelariei Aulice, a transferat puterea de la autoritățile absolutiste la comitetele sau comisiile permanente jurisdicționale create în 1848, care erau preponderent nobiliare și maghiare, completate cu români, nu însă conform proporției numerice a acestora din urmă, ceea ce a determinat numeroase acțiuni de protest din partea lor.¹⁹

La Tîrgu-Mureș, un memoriu-protest, alcătuit de preotul auxiliar greco-catolic Vasile Hossu, a fost citit în adunarea electivă a comitetului reprezentativ scăunal la 19 aprilie, după ce el acceptase să-l semneze doar „în numele mai multor români” și nu al națiunii române din scaunul Mureș, cum apărea în redactarea inițială.²⁰ Conceput într-o formă potrivită cadrului în care era expus, memoriul exprima durerea că nici unul din vorbitorii de până atunci din adunare n-au amintit de națiunea română care alcătua un sfert din populația scaunului și avea drepturi egale în constituție ca și secuii. Se revendica apoi, în spiritul hotărârilor Conferinței Naționale de la Sibiu, ca și al discursului rostit de Al. Sterca Șuluțiu în cadrul Conferinței Regnicolare de la Alba-Iulia, 1. „egalitatea națiunii române care locuiește în acest scaun nobil, cu națiunea secuiască”, 2. reprezentarea ei proporțională în comitetul electiv și în consiliul scaunului, 3. folosirea limbii române „ca limbă egală, la fel ca și limba maghiară și nu numai acolo unde locuiesc români numai ci și unde locuiesc amestecați la fel să se permită ca să putem înainta actele noastre la toate forurile în limba română și să primim și răspunsul în această limbă”.²¹ Memoriul mai exprima dorința consemnării, în întregime, a petiției „în procesul verbal al ședinței”, ceea ce s-a și realizat.

Petiția a fost dezbătută la prima adunare generală a comitetului reprezentativ al scaunului Mureș în ziua de 25 aprilie 1861. Hotărârea luată în adunarea comitetului reprezentativ a fost evazivă și nu răspundea așteptărilor românilor, în protocol stipulându-se că: în cazul în care dorințele exprimate (la punctele 1 și 2) erau garantate de legile în vigoare, vor fi, potrivit lor, recunoscute și de către comitetul reprezentativ; dacă însă ele nu corespundeau acestor legi nu puteau fi discutate, petiționarul fiind îndrumat la corpul legiuitor. Referitor la punctul 3, se decidea: „La cererile locuitorilor români din acest scaun nobil, scrise în limba română, conform legilor se va răspunde în limba română numai pe baza unei copii autentice scrisă în limba maghiară”.²²

Cu prilejul înaintării petiției, judele suprem i-a cerut lui Vasile Hossu să-i arate plenipotența în virtutea căreia era îndreptățit să petiționeze „în numele

¹⁸ Vezi pe larg, Simion Retegan, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, în *AIIC*, XIII, 1970, p. 161-188.

¹⁹ Idem, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, p. 44.

²⁰ Ioan Ranca, *op. cit.*, p.183.

²¹ *Ibidem*, p. 183-184.

²² *Ibidem*, p. 184.

tuturor românilor din comitat”, determinându-l să o semneze pe aceasta doar în numele său. Capelanul a reiterat cerința împlinirii îndreptățitelor doleanțe exprimate care au fost sprijinite și de Ioan Oros-Rusu, aflat de față ca oaspete, ca și de secuii Lázár și Dobai, nefiind însă luate în considerare de majoritate. În consecință, românii au înaintat un protest, în care constatau că declarațiile privind respectarea dreptului fiecărei națiuni și aplicarea principiului egalității, libertății și fraternității n-au fost transpuse în viață în ceea ce-i privește pe românii din scaunul Mureș care erau în număr de peste 20 000 din populația de 80 000 a scaunului, că recunoașterea națiunii române, a dreptului național în acest scaun a rămas la nivelul vorbelor, nefiind deloc respectată nici limba română „care nouă tocmai așa tezaur scump ne este, precum fraților maghiari le este limba maghiară, și pe care noi tocmai așa suntem datori și pe cale legiuită a o apăra ca înșiși maghiarii pe a lor”, neaplicându-se egala îndreptățire nici la ocuparea funcțiilor în scaun și în comitetul acestuia. În situația în care gravaminele exprimate nu erau soluționate pe baza egalității, libertății și fraternității, limba română nu era declarată, alături de cea maghiară, ca limbă oficială în scaun, românii nu erau reprezentați, conform proporției populației, în reprezentanța scaunului și în funcții, se protesta solemn „în contra tuturor lucrărilor făcute pentru noi și să le declarăm fără de noi făcute” și se pretindea includerea protestului în protocol.²³

Nu cunoaștem numele semnatarilor acestui protest, cu excepția celui al capelanului greco-catolic Vasile Hossu; el ne relevă însă existența unui grup mai decis de români care, în noul context inaugurat de Diploma din octombrie, urmând exemplul liderilor naționali, și-a asumat responsabilitatea reprezentării intereselor românești și a revendicării drepturilor cuvenite națiunii române la nivelul scaunului Mureș.

Alte documente, din anul 1861, atestă solidaritatea românilor târgumureșeni cu mișcarea politico-națională în ansamblu și cu demersurile întreprinse de conducătorii acesteia în capitala monarhiei, oferindu-i un sprijin material. Ei au răspuns cu promptitudine la apelul adresat intelectualității române, la 5/17 octombrie 1861, de comitetul permanent ales de Conferința Națională de la Sibiu, apel semnat de secretarul acestuia, Ilie Măcelariu, de a contribui, după posibilități, la acoperirea cheltuielilor pentru trimiterea unei noi delegații la Viena și „pentru înființarea unui fond spre acoperirea altor neprevăzute spese în viitor”.²⁴ Astfel, la 27 octombrie 1861, protopopul ortodox Partenie Trombitaș de Beclean îi scria episcopului Andrei Șaguna că: „Întru înțelesu provocărei Comitetului permanent din 17/5 october, de la inteligenția română din M. Vașarheiu am colectat 102, una sută doi fio(rini) v.a., care cu toată umilitatea îndrăznesc a-i așterne Ekselenției Tale spre ajutorința deputăciunei viense, au spre acoperirea altor spesă naționale. Mai sperez însă puțin, care la timpul său”.²⁵

²³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 562-563.

²⁴ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, fond Șaguna, nr. 2822.

²⁵ *Ibidem*, nr. 1566.

Scrisorii îi era alăturată „Însemnarea contribuenților pentru ajutoriul acoperirii
speselor Deputaciunei Natiuni[i] Române trimis[e] la Viena”, din care aflăm cine
erau zeloșii susținători ai demersurilor politico-naționale și care se identificau cu
acestea, ca și suma oferită (în valută austriacă): Dimitrie Fogarași (25 fl.), Iosif
Fülep „negoțiator” (10 fl.), Ioan Bardoși (10 fl.), Constandin Bardoși (5 fl.), frații
Moldoveni (George și Daniel – n.n.), (10 fl.), Iosif Niulași, protopop greco-catolic
(5 fl.), toți din Tîrgu-Mureș, Ioan Alesandrescu, proprietar (10 fl.), Eremie
Ladoșan, proprietar (5 fl.), Ioan Bucșa, proprietar (5 fl.), Nicolae Laszlo, paroh
greco-catolic (4 fl.), Georgiu Laszlo Doan (3 fl.) din Sîngeorgiu de Mureș și Petru
Alesandrescu din Sîntana de Mureș (10 fl.).²⁶ Ulterior, la 17 noiembrie 1861,
Partenie Trombitaș mai trimitea pe adresa episcopului ortodox de la Sibiu 6
florini, proveniți de la Ioan Stoicovici din Mureșeni (2 fl.), Ioan Hodoș din Bandul
de Câmpie (2 fl.), Ioan Cristorian din Cristești (1 fl.) și Zenovie Hodoș din Iceland
(1 fl.).²⁷ Așadar, comercianți, proprietari și preoți de ambele confesiuni din Tîrgu-
Mureș și din împrejurimi, elita locală pe care se sprijinea mișcarea națională, cei
care, de altfel, susțineau și inițiativele și acțiunile vizând progresul pe plan
cultural al românilor.

Chestiunea oficializării limbii române și a egalei ei îndreptățiri,
revendicată la nivel scăunat, a revenit în atenție la Tîrgu-Mureș în 1862, de
această dată printr-un act petrecut la Tabla Regească. George Roman, numit
asesor, a pretins să depună jurământul în limba română, dar a fost împiedicat de
președintele acesteia, baronul Apor Károly. Cazul a fost pe larg comentat în presă,
în *Telegraful Român* afirmându-se că pretenția arogantă era să-i pună asesorului
însăși viața în pericol.²⁸ Juristul român a recurs la Cancelaria Aulică, dar, în urma
hotărârii acesteia, în noiembrie 1862, a fost nevoit să depună jurământul în limba
maghiară.²⁹

În urma petițiilor românilor transilvăneni reiterate în anii 1860-1861,
împăratul Franz Joseph a emis rezoluția din 18 octombrie 1862, potrivit căreia
Cancelaria Aulică urma să examineze propunerile și revendicările formulate,
asigurând totodată că reglementarea situației juridice a națiunii române și a
confesiunilor ei va forma una dintre primele probleme ale dietei transilvane.³⁰
Pentru a face cunoscută această rezoluție, la 2 decembrie 1862, mitropolitul greco-
catolic Al. Sterca Șuluțiu și episcopul ortodox Andrei Șaguna au solicitat
aprobarea întrunirii unui congres național, cererea fiind aprobată la 17 februarie
1863 și adusă peste trei zile la cunoștința înaltului ierarh de la Sibiu. Ca urmare,
congresul urma să se întrunească, în același an, la 7/19 aprilie. În timp ce
mitropolitul unit a permis alegerea participanților de către preoți și mireni,

²⁶ *Ibidem*, nr. 1567.

²⁷ *Ibidem*, nr. 1617.

²⁸ *Telegraful Român*, X, nr. 77, 27 septembrie 1862, p. 305.

²⁹ *Gazeta Transilvaniei*, XXV, nr. 90, 14 noiembrie 1862, p. 358-359.

³⁰ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. II, p. 729.

episcopul A. Șaguna a alcătuit lista celor invitați la congres în înțelegere cu protopopii.³¹

Din scrisoarea adresată de Partenie Trombitaș superiorului său ierarhic, la 18 martie 1863, rezultă că din Tîrgu-Mureș au fost invitați la congresul național Mihail Orbonaș, George Roman, Nicolae Găetan, Nicolae Vlad și protopopul însuși.³² Din aceeași epistolă aflăm și de dorința lui Dimitrie Fogarași de a participa la congres, documentul fiind de interes prin dezvăluirea mentalității „capitalistului” tîrgumureșan care considera de la sine înțeles să participe la un for chemat să decidă în chestiuni de interes național. Și pentru a evita o neînțelegere sau chiar un conflict cu acesta, P. Trombitaș intervine la episcop, scriindu-i: „Escelență! milostivește-Te a mă erta pentru că îndrăznesc a-Ți aduce aminte de Domnul Demetrie Fogarași, acesta nici aminte nu și-o adus ca să fie rămas afară nepofit. El se ține capitalist, și e, unu care [în] 1848 au fost deputat la Împăratu, au fost la Sinodul Diecezan, membru fondator al Asociațiunei Transilvane, are fiu cu numele Demeter neguțător mare în Viena ș.a [...]. D. Fogarași așa tare așteaptă mergerea sa la Congres, cât ieri când am eșit din Biserică au venit la mine în casă cu D. Roman, unde între altele au zis: <<se cam întârzie chemarea noastră la Congres, Domnule Protopop nu ai primit ceva înștiințări, că mie încă nu mi-o venit nimic>>, și mai înainte zile au provocat pe D. Roman ca să meargă amândoi la Congres în caleașca sa. De aicea se vede cu câtă sete așteaptă mergerea la Congres”.³³ Adresându-i lui A. Șaguna rugămintea de a-l chema pe comerciant la congres, protopopul era gata să renunțe la participarea sa, având însă în vedere și neinvitarea lui Nicolae Vlad, „care pe aicea nu e așa persoană însemnată”, până la rezolvarea chestiunii păstrând la sine „decretele invitaților”.³⁴

În răspunsul său, al cărui concept s-a păstrat, episcopul Andrei Șaguna, explică neinvitarea comerciantului tîrgumureșean prin dorința de a nu-i cauza necazuri: „eu am gândit, că D-lui Făgărășanu nu-i voi face nici o plăcere mare, dacă-l voi chema la Congres, știind din cele de mai nainte, că D-lui totdeauna au avut neplăceri din partea ungurilor, când au luat parte la vreo adunare bisericească sau națională. Dar dacă voiește D-lui a veni la Congres, eu bucuros voi căuta a-l pune între membrii Congresului. Eu am publicat pe membrii aleși din partea Eparhiei noastre și nu o pot schimba. Dar dacă vreunul nu va veni, atunci dintâul va fi D-l Făgărășanul, carele va fi pus pentru cel absent”.³⁵

Conferința Națională (congresul) a avut loc la Sibiu în 8/20 – 11/23 aprilie 1863. A fost adoptată o adresă de mulțumire către împărat, în care românii își reiterau adevărată la legile fundamentale din 1860-1861; conferința s-a pronunțat pentru participarea la lucrările Reichsratului de la Viena și au fost formulate 12

³¹ *Ibidem*, p. 732.

³² Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, fond *Șaguna*, nr. 1834.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, nr. 1835.

revendicări ale națiunii, ce vor fi incluse aproape integral în proiectele înaintate dietei.³⁶

De la Tîrgu-Mureș au participat la conferința națională, Mihail Orbonaș, protonotar, și George Roman, asesor la Tabla Regească, Nicolae Găetan, asesor la judecătoria urbarială, Nicolae Vlad, adjunct de pretură în disponibilitate, și Dimitrie Fogarași, din „statul civil”, Partenie Trombitaș de Beclean, din „statul bisericesc”, ortodocși; Matei Pop Grideanu, Iosif Gerendi și Antoniu Stoica, asesori la Tabla Regească, mireni greco-catolici.³⁷ Dintre personalitățile menționate, Matei Pop Grideanu a fost ales ca unul dintre secretarii conferinței, iar Nicolae Găetan a făcut parte din comisia însărcinată cu formularea adresei către împărat.³⁸

La 21 aprilie 1863, când se desfășurau încă lucrările conferinței naționale, împăratul Franz Joseph a semnat rescriptul prin care convoca Dieta Transilvaniei, pentru data de 1 iulie 1863, la Sibiu.³⁹ Forului legislativ urmau să-i fie prezentate 11 proiecte de lege: recunoașterea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei, utilizarea limbii române, alături de maghiară și germană ca limbă oficială, adoptarea unei noi legi electorale, alegerea reprezentanților Transilvaniei în Parlamentul de la Viena, reîmpărțirea administrativă a teritoriului, reglementarea administrației publice și a justiției, înființarea unui tribunal suprem, modificarea Patentei urbariale din 1854, introducerea cărților funciare și înființarea unei bănci ipotecare.⁴⁰

Scrutinul desfășurându-se pe baza unui regulament electoral liberal, dreptul de vot fiind condiționat de un impozit de 8 florini care includea și capitația, românii au dobândit o majoritate relativă în dietă, care va fi cunoscută ca „Dieta românească a Transilvaniei”.

Forul legislativ s-a reunit în două sesiuni, în 3/15 iulie – 1/13 octombrie 1863 și 11/23 mai – 17/29 octombrie 1864. Cele mai importante legi votate au fost legea privind egala îndreptățire a națiunii române și a celor două confesiuni ale sale cu celelalte națiuni și religii ale Transilvaniei și legea privind utilizarea celor trei limbi ale țării, româna, maghiara și germana în viața publică.

Asesorii români de la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș, Nicolae Găetan,⁴¹ Mihail Orbonaș și George Roman,⁴² au participat activ la lucrările dietei. Cel

³⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. III, p. 736-778; vezi și Simion Retegan, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, p. 735-736.

³⁷ *Protocolul Congresului națiunii române din Ardeal, ce s-au ținut în Sibiu la 20/8 Prier 1863*, Sibiu, 1863, p. 6, 8-9.

³⁸ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 750-751. D. Fogarași a fost propus să facă parte din delegația care urma să plece la Viena, propunerea a întâmpinat însă refuzul episcopului Andrei Șaguna. Vezi episodul relatat de G. Barițiu, *Observatoriul*, III, nr. 79, 1/13 octombrie 1880, p. 314.

³⁹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. III, p. 6.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 4-5.

⁴¹ La G. Barițiu, *op. cit.*, p. 182, N. Găetan este menționat ca și consilier la „Tribunalul criminal”

dintâi a fost ales în comisia pentru studierea celei de a treia „propozițiuni regești” privind „convocarea, formarea și activitatea dietei ardelenne” (legea electorală), iar ceilalți doi au făcut parte din comisia specială pentru studierea proiectului de lege privind tribunalul suprem.⁴³

Cuvântările și intervențiile lor în cadrul dezbaterilor, relevă convingeri marcate de o perspectivă națională, liberală și democratică. Nicolae Găetan a susținut că de recunoașterea egalității națiunii române și a confesiunilor ei era condiționată însăși realizarea și în Transilvania a marelui scop al omenirii, progresul civilizației.⁴⁴ Împărtășind o viziune de sorginte herderiană, George Roman aprecia limba națională ca cel mai prețios odor, cel „mai mare tezaur al fiecărei națiuni” și susținea că însăși „fericirea patriei e condiționată de egala îndreptățire a limbii”. În consecință, s-a pronunțat pentru egalitatea, respectiv întrebuițarea limbii române la toate nivelurile, ca să fie „egal îndreptățită de sus până jos”.⁴⁵ Iar Nicolae Găetan a pledat pentru libertatea cetățenilor de a se folosi și în justiție de cele trei limbi ale țării.⁴⁶ Același deputat își dezvăluia gândirea de esență democratică, atunci când – în dezbaterile privind modificarea Patentei urbariale din 1854 – constata necesitatea revizuirii legilor octroate de către dieta constituțională⁴⁷. Preocupat de rezolvarea chestiunii agrare, el a propus preluarea de către stat a unei părți din despăgubirea jelerilor.⁴⁸

În octombrie 1864, lucrările dietei de la Sibiu au fost prorogate, întrerupându-se astfel reorganizarea legislativă a Marelui Principat al Transilvaniei.

La sfârșitul aceluiași an, a avut loc un eveniment a cărui importanță, prin consecințe, depășea sfera bisericească și confesională. În urma unor îndelungate stăruințe ale lui Andrei Șaguna, sprijinit de alți fruntași români, la 24 decembrie 1864 împăratul Franz Joseph îl informa pe episcop că a aprobat crearea mitropoliei ortodoxe independente a românilor din Transilvania și Ungaria și l-a numit în fruntea acesteia.⁴⁹

Aflând de hotărârea monarhului, din circulara emisă a doua zi de înaltul ierarh ortodox, la Tîrgu-Mureș, ca și în alte părți ale Transilvaniei, românii au sărbătorit evenimentul într-o atmosferă de mare însuflețire, „de cea mai săltătoare bucurie”, și de solidaritate, dovedind – după cum scria Găetan în *Telegraful Român* – că și în „cetatea Oșorhei” existau români cu „simț național”, preocupați

⁴² G. Roman a fost ales la Mociu, în urma renunțării la mandat de către Simion Moldovan ; vezi T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. III, p. 252. Vezi și Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, p. 78.

⁴³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 418 și 72.

⁴⁴ *Ibidem*, p.160.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 303.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 544.

⁴⁸ S. Retegan, *op. cit.*, p. 225.

⁴⁹ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p.748.

de „înaintarea și propășirea națiunii”⁵⁰. În biserica de lemn din oraș, Sfânta Liturghie a fost celebrată cu „solemnitatea cuvenită” și s-au înălțat rugăciuni pentru împăratul Franz Joseph și pentru Andrei Șaguna. Cu același prilej, curatorul bisericii ortodoxe, Dimitrie Fogarași, a oferit un banchet „în onoarea reînvierii Mitropoliei” și „a neobositului stăruitor al reînnoirii ei”. Au participat – după cum relatează un alt corespondent al *Telegrafului Român*, care semna cu inițiala P. – toți asesorii români de la Tabla Regească, de la tribunalul special și de la Tribunalul scaunului Mureș, „unii onorațiori (frunțași - n.n.) din clasa negotiatorilor” de aici și mai multe doamne.⁵¹ Remarcăm faptul că la acest „prânz splendid” au fost „ambele confesiuni egal reprezentate” și s-a toastat „pentru consolidarea armoniei între biserica română orientală și occidentală”, exprimându-se dorința „ca cele două Mitropolii române să sporească și să se întrecă în virtuți, spre înălțarea și înflorirea națiunii române”.

Ulterior, la 10/22 ianuarie 1865, la Tîrgu-Mureș s-a întrunit un sinod protoprezbiterial care i-a exprimat lui Andrei Șaguna, „geniu” trimis de Providență, mulțumiri și devoțiune și a apreciat numirea sa ca mitropolit direct de către împărat ca fiind „cu totul întemeiată”. În acest sens, a fost formulată o adresă a Protopopiatului Ortodox al Tîrgu-Mureșului, semnată de Partenie Trombitaș de Beclean, protopop, Ioan Hodoș, paroh în Morești și secretar, și Nicolae Găetan, secretar sinodal și asesor la Tabla Regească.⁵²

În aceeași perioadă, de optimism și de încredere în potențialul națiunii, Dimitrie Fogarași își manifesta disponibilitatea de a contribui la construirea unei „școli centrale române” în Tîrgu-Mureș, „de care – potrivit corespondentului ziarului *Telegraful Român* – se simte cu atâta mai mare lipsă, cu cât că în giurul nostru nu se prea află școale române și limba română e mai uitată și esilată”.⁵³ Cu un orizont ce depășea interesele locale, același comerciant tîrgumureșean a creat o asociație privată pentru ajutorarea juriștilor români săraci, cărora să le ofere stipendii de 80 florini pe câte 4 ani.⁵⁴ El era gata să sprijine și inițiativa lui Ioan Rațiu de transformare a *Gazetei Transilvaniei* într-un instrument mai eficace de politică națională, promițând 1 000 de florini pentru societatea de acțiuni care să editeze noul ziar independent și chiar să cumpere tipografia, pe care să o vândă acestuia, rămânând acționar „cu o mie de florini părtaș la ea”.⁵⁵ Anul 1865 a adus

⁵⁰ *Târgul-Mureșului (M. Vásárhely) 16 ian. 1865*, în *Telegraful Român*, XIII, nr. 5, 17/29 ianuarie 1865, p.17. Nicolae Găetan participase și la Sinodul diecezan de la Sibiu, din 24 martie 1864, la propunerea lui A. Șaguna făcând parte din comisia de examinare a proiectului de organizare a bisericii ortodoxe elaborat de episcop; vezi și T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 703.

⁵¹ *Mureș Vásárhely în 16/4 ianuarie 1865*, în *Telegraful Român*, XIII, nr. 3, 10/22 ianuarie 1865, p. 10.

⁵² *Telegraful Român*, nr. 26, 1/13 aprilie 1865, p. 103-104.

⁵³ *Idem*, XIII, nr. 3, 10/22 ianuarie 1865, p. 10.

⁵⁴ *Amicul școlii*, nr. 39, 40, 30 septembrie 1861, p. 325.

⁵⁵ *Ioan Rațiu către George Barițiu, Turda, 1 XI 1865*, vezi Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu 1861-1892*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 87-88.

o schimbare a vieții politice din monarhia habsburgică. Încercând să rezolve dificultățile interne, preocupat de a reda Austriei rangul de mare putere europeană, Franz Joseph s-a reorientat spre o conciliere cu Ungaria. Noua orientare a fost marcată de vizita împăratului la Pesta, înlocuirea cancelarului maghiar, căderea lui Schmerling și numirea în fruntea guvernului a contelui Belcredi.

De la începutul tratativelor austro-ungare, o condiție *sine qua non* a realizării compromisului, revendicată de maghiari, a fost uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Dând curs acestei solicitări, autoritățile de la Viena au dispus un șir de măsuri menite să pregătească desființarea autonomiei Marelui Principat. Cancelarul Nádasdy a fost înlocuit cu generalul Haller Ferenc, s-a restaurat administrația municipală din 1861, condusă de maghiari, iar prin rescriptul imperial din 1 septembrie 1865, era convocată la Cluj o nouă Dietă, pentru data de 19 noiembrie, cu scopul „exclusiv și unic” „revizuirea articolului de lege I din anul 1848, despre uniunea Ungariei și a Transilvaniei”.⁵⁶ Pentru a asigura dietei o majoritate maghiară, membrii ei urmau să fie aleși pe baza legii electorale din 1848 (Articolul de lege III/1848), care acorda drept de vot tuturor acelor care, potrivit legii XII din 1791, aveau drept de vot în cadrul adunărilor generale jurisdicționale, în timp ce condiționa votul pentru cei care nu erau nobili de un cens electoral de 8 florini care nu includea capitația, în chestiunea Transilvaniei urmând să decidă din nou o minoritate.⁵⁷

Schimbările radicale, determinate de pregătirea acordului dualist, au dat o lovitură extrem de grea românilor transilvăneni. În aceste împrejurări, elita națională va împărtăși opțiuni diferite în privința liniei politice de urmat. Ea se va diviza în două curente, cu programe și tactici deosebite, pasivismul și activismul,⁵⁸ ceea ce va slăbi forța riposteii antidualiste.

Funcționarii români de la Tabla Regească se vor afla în tabăra activistă care preconiza participarea la alegeri. Ioan Rațiu, efectuând o călătorie la Tîrgu-Mureș și Reghin, a remarcat, după cum reiese din scrisoarea adresată din Turda, la 24 septembrie 1865, liderului pasivist George Barițiu, reacțiile diferite din cele două orașe față de schimbările politice și preferința juriștilor români de a intra în Dietă, chiar dacă în principiu acceptau și tactica pasivismului: „Toată lumea e surprinsă de cele întâmplate, ai noștri în specie sunt vătămați și indignați, dar totodată rezoluți la o purtare politică demnă de caracterul român. Amploiații se învoiesc cu pasivitatea poporului, se tem însă că ei intrând în dieta, prea puțină opozițiune vor putea face. Amploiații sunt mai voioși să ne vadă și pe noi în dietă ca să și înlesnim starea lor. Reghinienii îți vor scrie în înțelesul programei noastre,

⁵⁶ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 770.

⁵⁷ S. Retegan, *Burghezia română și dieta de la Cluj (1865)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, seria „Historia”, fasc. 2, 1966, p. 116.

⁵⁸ Vezi pe larg S. Retegan, *op. cit.*, și Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania 1848-1867*, Editura Albatros, București, 2000.

pe acolo am dat de oameni mai rezoluți [...]”.⁵⁹ Unul dintre asesori, fostul consilier gubernial Dimitrie Moga, este chiar autorul inițiativei de a adresa românilor transilvăneni, din Tîrgu-Mureș, la 17 septembrie 1865, invitația de a participa la alegeri.⁶⁰

În condițiile desființării Dietei de la Sibiu și având certitudinea neîntrunirii unui congres național care să stabilească conduita politică a românilor (nefiind aprobat de autorități – n.n.), D. Moga pleda categoric pentru participarea la alegeri.⁶¹ Astfel, îi îndemna pe românii cu drept de vot să aibă grijă să fie înscrși în listele electorale, să se prezinte la vot și să se înțeleagă asupra unuia sau doi candidați, ferindu-se să-și împartă voturile. Propunând el însuși câțiva candidați de deputați (unioniști sau moderați –n.n.), își justifica demersul susținând că românii trebuiau să dovedească că „sunt maturi pentru una viață constituțională”.⁶²

Potrivit unor informații, care necesită însă confirmări din surse arhivistice, românii cu drept de vot din scaunul Mureș n-au participat la alegerile pentru Dietă, desfășurate în octombrie 1865. Astfel, Ioan Rațiu îi comunica din Turda, la 10 noiembrie 1865, lui George Barițiu: „Aud că românii din scaunul Mureșului n-au luat parte la alegeri [...]”.⁶³ Afirmația se regăsește în *Gazeta Transilvaniei*, în care se scria: „Din scaunul Mureșului (locuit pe ½ de români), nu se auzi nimic, că români să fi luat parte la alegeri [...]”.⁶⁴

Întrunită la Cluj, Dieta avea o structură etnică total defavorabilă românilor. De la Tîrgu-Mureș erau prezenți, ca regaliști români (desemnați de împărat), vicepreședintele Tablei regești, Ioan Alduleanu, ales ca unul din vicepreședinții Dietei și asesorii Dimitrie Moga, Antoniu Stoica, Matei Pop Grideanu, Nicolae Găetan, George Roman și Mihail Orbonaș,⁶⁵ care însă, din cauza agravării stării sale de sănătate, nu s-a putut deplasa la Cluj.

În cuvântările rostite, asesorii tîrgumureșeni au sprijinit poziția exprimată de mitropolitul Andrei Șaguna, la 2 decembrie 1865, care a demonstrat întreaga

⁵⁹ K. Hitchins, L. Maior, *op. cit.*, p. 81.

⁶⁰ *Concordia*, V, nr. 72-431, 9/21 septembrie 1865; vezi și *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, nr. 73, 27/15 septembrie 1865.

⁶¹ Adept al uniunii în 1848, Dimitrie Moga, a fost acuzat și în 1861 de către G. Barițiu pentru atitudinea sa prounionistă; vezi Ioana Botezan, *George Bariț. Catalog*, Cluj-Napoca, 1974, p. 79.

⁶² Apelul lui D. Moga a stârnit o replică de la Blaj, de unde, la 1 octombrie 1865, un corespondent scria ziarului din Pesta despre dorința de pace cu maghiarii, dar „ca frați egali îndreptățiți” și reitera dorința întrunirii unui congres național pentru a se pronunța în privința condițiilor acesteia; vezi *Concordia*, V, nr. 77-436, 26 septembrie/8 octombrie 1865, p. 315. Răspunsul lui D. Moga, în *Idem*, V, nr. 80-439, 7/19 octombrie 1865, p. 326.

⁶³ K. Hitchins, L. Maior, *op. cit.*, p. 90.

⁶⁴ *Gazeta Transilvaniei*, XXXVIII, nr. 92, 2 decembrie/20 noiembrie 1865. Referitor la orientarea alegătorilor maghiari din Tîrgu-Mureș și scaunul Mureș, vezi Adalbert Toth, *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848-1892 (Partidele și dietele în Ungaria 1848-1892)*, R. Oldenbourg Verlag München, 1973, p. 170.

⁶⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 781 și 786.

procedură neconstituțională și a contestat legalitatea dietei, solicitându-i să ceară împăratului sancționarea legii electorale adoptate la Sibiu și convocarea pe baza acesteia a unei noi diete pentru pertractarea propunerii privitoare la uniune.⁶⁶ D. Moga, deși „supus necondiționat al împăratului”, a afirmat că „adunarea aceasta n-a fost convocată pe o bază favorabilă pentru popor, ci pe niște baze privilegiale” și a susținut „validitatea legii (egalei îndreptățiri –n.n.) aduse în Sibiu ca talisman al românilor”⁶⁷. Iar Nicoale Găetan a amintit că articolul privitor la uniune „n-a corespuns convingerilor majorității populației țării și a produs tulburările din 1848” și că această chestiune nu poate fi dezbătută nici în Dieta de la Cluj, deoarece „cum e compusă, nu reprezintă convingerile majorității populației țării” care suportă „mai mare parte din sarcinile publice și nu e reprezentată”. Ca atare, a conchis: „Uniunea ce s-ar face ... ar fi fără învoirea românilor”,⁶⁸ reiterând punctul de vedere exprimat de Adunare Națională de la Blaj din mai 1848.

La 6 decembrie 1865, dieta majoritar maghiară s-a pronunțat pentru valabilitatea articolului de lege privind uniunea de la 1848 și a cerut monarhului să invite reprezentanții Transilvaniei în dieta de la Pesta.⁶⁹ Poziția românilor și a sașilor a fost exprimată prin voturi separate. Prezentat la 9 decembrie 1865 de A. Șaguna, votul-protest al românilor contesta competența morală a Dietei, care reprezenta doar o minoritate, de a decide în numele majorității populației țării și a hotărî în chestiunea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Se cerea sancționarea de către împărat a legii electorale votate de dieta de la Sibiu și convocarea pe baza acesteia a unei alte diete, corespunzătoare intereselor tuturor națiunilor din Transilvania, care să dezbată problema uniunii.⁷⁰

Între cei 29 deputați și regaliști semnatari ai „Votului de minoritate” s-au aflat, alături de mitropoliții Alexandru Sterca Șuluțiu și Andrei Șaguna, Ioan Alduleanu, vicepreședinte al Tablei Regești, și asesorii: Dimitrie Moga, Antoniu Stoica, Matei Pop Grideanu, Nicolae Găetan și George Roman.⁷¹

Neluând în considerare protestele românilor și sașilor, prin rescriptul din 25 decembrie 1865, Franz Joseph accepta uniunea, condiționată de rezolvarea problemelor constituționale între Austria și Ungaria și de garantarea drepturilor „deosebitelor naționalități și confesiuni”. Prin același act, împăratul proroga Dieta

⁶⁶ *Ibidem*, p. 792. Vezi și K. Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, p.184.

⁶⁷ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 825 și 829.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 830-831.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 843-844.

⁷⁰ *Votul de minoritate*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, nr. 95, 13/1 decembrie 1865, p. 387-338. Vezi și S. Retegan, *Istoria Românilor*, vol.VII, tom I, p. 746.

⁷¹ *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, nr. 95, 13/1 decembrie 1865, p. 387-388 și nr. 97, 20/8 decembrie 1865, p. 397.

Transilvaniei și cerea alegerea fără întârziere și trimiterea deputaților ei în dieta de încoronare de la Pesta.⁷²

Menționăm că între cei care se pronunță pentru prezența românilor la Pesta, ca la o dietă de încoronare a împăratului, domnitor comun, se află și Nicolae Găetan, deplasat între timp la Brașov, considerând însă că participarea la alegeri nu însemna recunoașterea validității legii uniunii, dimpotrivă, însemna protestul împotriva oricărei interpretări a participării la elecțiuni pentru a prejudicia autonomia Transilvaniei și legile din 1863-1864.⁷³ La rândul său, Matei Pop Grideanu, activist moderat, considera necesare unele concesii pentru salvarea parțială a unor drepturi românești legate de autonomia Transilvaniei.⁷⁴ Reușind în alegerile desfășurate în martie 1866, la Făgăraș, el va participa la lucrările Dietei de la Pesta.⁷⁵

Înfrângerea suferită în 1866 de Austria în războiul cu Prusia și Italia, a grăbit încheierea compromisului austro-ungar. În acest context, în mișcarea politico-națională a românilor transilvăneni se va impune aripa radicală, promotoare a liniei pasivismului. Adepții acesteia au luat inițiativa unei acțiuni de combatere a uniunii Transilvaniei cu Ungaria, alcătuiind o „Petițiune” ce urma să fie prezentată împăratului Franz Joseph, prin care i se solicita din nou să refuze sancțiunea uniunii și să convoace o nouă dietă pe baza legii electorale votată în 1864.⁷⁶

În timp ce cuprinsul memorandumului protestatar era discutat cu diverși lideri români, se pregăteau plenipotențe și se strâneau semnături, Ioan Rațiu a întreprins o călătorie și la Tîrgu-Mureș, unde s-a consultat cu magistrații și cu alte personalități din oraș, la 7 octombrie 1866 comunicându-i din Turda lui G. Barițiu că „În Oșorhei am aflat multe lucruri, ar fi fost mare pagubă să nu vorbesc cu cei de acolo”.⁷⁷ Principalul său interlocutor a fost Ioan Alduleanu, vicepreședintele Tablei Regești, ale cărui opinii și sugestii le redă într-o altă scrisoare, trimisă lui Barițiu, din Turda, la 10 octombrie 1866, în care relatează: „Alduleanu s-a bucurat de întreprinderea noastră și ne-a rugat să lucrăm cu toate puterile ca să ne însoțească și bătrânul din Blaj (Al. Sterca Șuluțiu – n.n.), e de părere că Abdul (Andrei Șaguna – n.n.) încă ne va da plenipotență. Mi-a spus multe despre cuprinsul promemoriei, zice că el e de părere să vorbim de dualism și federalism, iar abuzurile să le descriem într-o cerere separată”.⁷⁸ Înaltul funcționar român susținea, așadar, acțiunea protestatară și spera ca aceasta să întrunească adeziunea

⁷² *Ibidem*, p. 854-855.

⁷³ T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. IV, Sibiu, 1906, p. 5.

⁷⁴ D. Suci, *op. cit.*, p. 251.

⁷⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 9.

⁷⁶ *Albina*, II, nr. 4-111, 8/20 ianuarie 1867 și Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, p. 128-135.

⁷⁷ K. Hitchins, L. Maior, *op. cit.*, p. 117.

⁷⁸ *Ibidem*.

ambilor mitropoliți români, fiind adeptul unei formule federaliste de organizare a Monarhiei.

Epistola menționată prezintă interes și prin dezvăluirea – după relatările asesorilor români de la Tabla Regească - a gravelor abuzuri ale președintelui Curții de Apel, baronul Apor Károly, „care face minuni, calcă în picioare legile, nu se ține de legea și ordinațiunile limbilor”, nerespectând nici dispozițiile legale referitoare la numirea în posturi, persecută funcționarii români și propune înlocuirea lor cu maghiari.⁷⁹

Pentru actul protestatar antidualist s-a reușit strângerea a 37 plenipotențe, cu 1493 de semnături. Plenipotența românilor din Tîrgu-Mureș, Sîntana de Mureș și scaunul Mureșului, datată 13 octombrie 1866, era semnată de 28 de persoane și anume: Iosif Nyulași, paroh și protopop greco-catolic în Tîrgu-Mureș, Aron Matei, paroh greco-catolic (în Sîntana de Mureș – n.n.), Demetriu Alecsandrescu, proprietar, Daniel Manu, proprietar și paroh greco-catolic în Bărdești, Baziliu Dănilă, preot greco-catolic (în Săbadul de Câmpie – n.n.), Elie Rechita, proprietar și paroh greco-catolic în Șincai, Ioan Lörinț, paroh greco-catolic în Culpiu, Mihail Suci, paroh greco-catolic în Herghelia, Ioan Montani, paroh greco-catolic în Mădărașul de Câmpie, Ioan Acoș junior, proprietar în Mădărașul de Câmpie, Roman Alesandrescu, proprietar, Demetriu Florian, paroh greco-catolic în Band, Ioan Corneliu Codarescu, proprietar în Oroiu, Dănilă Suci Harhoiu, paroh greco-catolic în Oroiu, Vasiliu Viciu, paroh greco-catolic în Ungheni, George Mureșanu, paroh greco-catolic, Teodor Șerban, paroh greco-catolic în Crăciunești, Vasiliu Șerban, paroh în Mădăraș, Candențiu Laslu, paroh în Lăureni, Ioan Laslu, cooperador și administrator, Ioan Mureșanu, paroh greco-catolic în Săbed, Mihael Tătar, paroh, Ezechiil Pop, paroh greco-catolic în Ernei, Nicolau Laslu, paroh greco-catolic în Sîngeorgiu de Mureș, Basiliu Hosu, cooperador greco-catolic, Ioan Murariu, cantor și docent și George Comis, cantor și docent.⁸⁰ După cum se poate constata, între semnatori nu apar persoane de confesiune ortodoxă; acestea au urmat îndemnul mitropolitului Andrei Șaguna de a nu se alătura acțiunii inițiate de George Barițiu și Ioan Rațiu⁸¹; lipsesc și magistrații de la Tabla Regească, evitând un act de solidaritate pentru a nu-și periclita posturile deținute.

Petiția a fost prezentată împăratului de la Viena de către Ioan Rațiu, la 31 decembrie 1866, monarhul limitându-se să afirme că va lua în considerare revendicările românilor.”⁸²

⁷⁹ *Ibidem*, p. 118.

⁸⁰ *Federațiunea*, I, nr. 63, 25 aprilie/7mai 1866, p. 246. Aron Matei și Vasile Hossu, împreună cu alți români tîrgumureșeni și din scaunul Mureș, se vor solidariza și cu *Pronunciamentul* de la Blaj din 1868; vezi și *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, nr. 70, 23/11 septembrie 1868, p. 280.

⁸¹ Vezi K. Hitchins, *Afirmarea națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania, 1860-1914*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 80.

⁸² *Ibidem*, p.81.

La 8 iunie 1867, Franz Joseph se va încorona ca rege al Ungariei. Prin sancționarea Legii XII era fixat sistemul de stat dualist care asigură supremația celor două națiuni dominante, austriacă și maghiară, asupra celorlalte popoare din imperiu. Printr-un dictat⁸³, Transilvania dispărea ca entitate politică autonomă. Consolidându-și organizarea politică, dezvoltându-se pe plan economic și cultural, românii vor contesta cu o forță crescândă regimul dualist și vor lupta pentru împlinirea aspirațiilor lor naționale.

SUMMARY

THE POLITICAL OPTIONS OF THE ROMANIAN FROM TÎRGU-MUREȘ AND THE COUNTY MUREȘ IN 1860-1867

In this paper the author presents the activity and the political options of the leaders of the Romanian from Tîrgu-Mureș and the county Mureș (*sedes* Mureș). The study, which is based on inedited documents, will also refer to the activity and options of the clerk from the Tabla Regească (the Apel Court of Transylvania) located in Tîrgu-Mureș, among 1860-1867 – the years of the constitutional experiment, as the period is known in the historiography of Habsburgs monarchy. As shown above, those took part at the national congresses from 1861 and 1863, sustaining the demanding program designed by the Romanians, which asked and voted - in the first recognized Diet from Sibiu 1863-1864 - for the integral equality of the Romanian in national, linguistic and confessional terms. They have also acted for the observance of national equality at the level of local institutions of the town and the county Mureș. Through their position in the Diet from Cluj from 1865, summoned on feudal base, as well as through their adherence to the Petition from 1866 and later to the Pronunciament from Blaj(1868), the Romanian leaders from Tîrgu-Mureș and county Mureș stated against abolishment of the Transylvanias autonomy and the union to Hungary , thus resulting the repeal of the equality laws voted by the democratic Diet from Sibiu.

⁸³ D. Suciú, *op. cit.*, p. 130.